

Senjski uskoci neustrašivi i gozdi ratnici za slobodu obale i mora

Događaji koji su se odigrali na Jadranu u razdoblju od sredine XVI do početka XVII stoljeća osporili su Veneciji gospodstvo na ovom moru. Venecija, tada najjača pomorska sila na Sredozemlju, ne uspijeva da se obračuna sa senjskim uskocima.

Srpsko i hrvatsko stanovništvo izbjeglo pred najezdom i terorom Turaka u Klis branilo je ovu tvrđavu uporno i junački pod komandom Petra Kružića do njegovog pada 1537. godine. Preživjela posada tvrđave, ljudi koji su tu »uskočili«, da bi branili gole živote i po tome dobili naziv uskoci, podoše u Senj. Austrija ih primi kao plaćenike sa zadatkom da brane Krajinu od Turaka. Ugnježdjeni u kamenitom Senju njih nekoliko stotina (od 400 do 1000), sa malim brodovima s posadom od 25 do 40 ljudi, ti hrabri borci puni prezira prema smrti, samopouzdanji i vješti mornari i ratnici nametnuli su permanentan rat najmoćnijoj floti Sredozemlja i najnaprednijoj diplomaciji svijeta onoga doba.

Uskoci su u prvo vrijeme napadali samo tursku teritoriju i turske brodove. Bojazan Venecije da Turska ne uputi ratnu flotu u Jadran u cilju obezbjeđenja svojih trgovačkih brodova dovodi do toga da je ona svojim galijama i ratnim brodovima otpočela progon uskoka. Izdato je naređenje da se zarobljeni uskoci upotrebe kao veslači ili da se vjeršaju. Uskoci hrabro i odlučno prihvate ovu nepravnu borbu na život i smrt.

Venecija za rat protiv uskoka uvodi zvanje »kapetana protiv uskoka«. Godine 1575. nastupio je dužnost kapetana Almora Tiepolo. On je do proljeća 1577., dok je kao »kapetan protiv uskoka« borio se na Jadranu, izvršio niz opsežnih akcija. On sam je u svojim izvještajima tvrdio da od Kotora do rta Promuntura nema kutka na obali koji bi mogao biti siguran od uskoka. Pokretnim patrolama od 5 galija štiti je brodove koji su plovili Jadranom. Potplaćivao carske činovnike u Senju da zabrane uskocima izlaz na more. Pored galija uveo je u naoružanje i manje naoružane brodove za borbu protiv uskočkih brodicica. Terorom je pokušavao da zastraši sve jatake uskoka i da učvrsti disciplinu među vlastitim brodskim posadama koje su uslijed straha oklijevale da se biju sa hrabrim uskocima. Najbolje suradnike u borbi protiv uskoka Tiepolo je našao u carskim doglavicima. Oni su polazili od toga da uskočke živote mogu lako prokockati za svoje lične interese ili za političke ciljeve Austrije pod čiju je vlast tada potpadala glavna operacijska baza uskoka — Senj.

Sve to nije moglo da uništi borbeni duh uskoka koji je izviraio iz goleme potrebe da zaštiti vlastite živote i stvore kakve takve uslove za život svojih porodica.

Narednih šesnaest godina Venecija se i dalje iscrpljuje u borbama protiv uskoka. Ona ponovo povjerava svoj mač odmazde Almoru Tiepolu. On je sada još bezobzirniji. Ne ograničava se samo na borbu protiv uskoka na moru, već preduzima napade na kopnu i napada brodove grada Rijeke. Protagonist je dugoročne blokade svih izlaza iz Kvarnerskog otočja. Kombinacija permanentne službe galija sa stalnim stražama na kopnu na izlazima iz Kvarnera trebalo je da stijijsni kretanje uskoka samo na uski pojas mora između kopna i Kvarnerskih otoka. Zahtijevao je da Venecija organizuje vlastitu vojno-pomorsku bazu u Karlobagu kao protivtežu Senju. Pored mjera uže i šire blokade, predviđao je stalnu službu pomorskih snaga Venecije na otvo-

renom moru. Došlo je do razaranja Karlobaga. Međutim, borba uskoka se rasplamsala, 1596. uskoci zajedno sa Splićanima i drugim Dalmatincima oslobađaju Klis . . .

Tiepolo se vratio u Veneciju po drugi put sa iste dužnosti. On je tada, početkom 1593. mletačkom senatu referisao:

»Cijela Dalmacija dobrovoljno se pokorava u cijelosti ovim lupežima, i taj svijet živi sa heretičkim, da ga tako nazovem, uvjerenjem da od djelovanja uskoka zavisi spas i uzdržanje ove pokrajine. Načini, na koji ovi nesretnici izvršavaju svoj gadni zanat su mnogi i raznoliki. Poneki put izlaze u malom broju, a poneki u velikom, poneki put služe se morskim putem, a poneki put kopnenim. Jedanput plove Planinskim kanalom, a drugi put idu između otoka i otočića Dalmacije. Nastoje ploviti po noći, a ponajviše dok se drže straže, i čekaju vješto tamna i olujna vremena, da budu što sigurniji da se ne sretnu sa galijama i drugim naoružanim brodovima. Ako ove slučajno sretnu po danu, oni su toliko brzi sa onim svojim dugim brodovima na dvanaest vesala, da lako izbjegnu i ispred dobrih galija da se s njima bore, ako ne mogu da se postave na pogodnom mjestu i nema ih dovoljno. Vrlo je malo vjerovatan pokušaj da ih se napadne, jer je cijelo primorje, koje pripada Vašoj Javnosti (Veneciji) i Gospodinu Turčinu (Turskoj) od njih zavisno. Iako sam ih za vrijeme ove svoje dužnosti više puta sreo i napao, i uhvatio žive i mrtve, kako sam ja Vas uvijek izvjestio, bila je pobjeda tako krvava, da sam, da istinu kažem, imao malo koristi od ovakvog načina borbe. Iako sam neprestano nastojao da ih nađem gdje mi je bilo označeno da se oni nalaze, uza sve to, što sam mogao da se iskrcam na bilo kojem mjestu, sa mnogo galija i vojske, i što sam poneki put bio od strane uhoda obavješten da su izašli, nikad nisam mogao da ih napadnem i da im naškodim . . .«¹

Krajem marta 1597. godine 500 uskoka sa 17 brodova pod komandom Miloša Slavčića, Vukana Vlatkovića, Marka Margetića, Martina Posedarskog napali su mletački Rovinj. Pukla je prava bruka za Veneciju: gospodarica mora koja nije u stanju da odoli malom broju uskoka niti da zaštiti svoje posjede u neposrednoj blizini prestolnice! Tiepolo ponovno preuzima komandu u ulozu kapetana protiv uskoka. Po treći put! Pokušava na nađe ratnike koji će moći da se suprotstave uskocima, jer Mlečani to očito nisu u stanju. Unajmljuje Arbanase. Ali umire prije nego što je sproveo tu mjeru.

Njegov zamjenik Bembo došao je, međutim, u priliku da isproba Arbanase u borbi protiv uskoka. Bembo je 1597. godine imao pod komandom 18 galija i 20 naoružanih brodova. Dio posade na tim brodovima sačinjavali su i Arbanasi. Bembo se služio varkom. Na male brodove ukrcao je Arbanase. Ti su brodovi plovili kao trgovački. Kad bi se uskoci približili u namjeri da napadnu ove brodove pojavili bi se maskirani Arbanasi i prihvatili borbu. Arbanasi su to, međutim, skupo platili.

Poslije uskočke ekspedicije februara 1598., u kojoj je učestvovalo oko 700 uskoka i 18 brodova u napadu na područje u blizini Sibenika, odakle su se majstorski izvukli koristeći olujno more, nakon što su bili blokirani od flotnih snaga Bemba, uskoci krenuše na širu akciju protiv Arbanasa. U toku jedne olujne noći iskrcaju se na otok Krk i s kopna napadnu arbanaske brodove u luci Krk.

Pobiju sve Arbanase, njih oko 150. Bembo jedva jedvice uspjeva da zadrži neobično prestrašene Arbanase na ostalim brodovima u njegovoj službi.

Uskoro se i Bembo umorio i zamolio da ga zbog bolesti oslobode te dužnosti. Njegov nasljednik Nikola Donado bio je slične sreće. On je vidio rješenje problema uskoka u tome da se zauzme sam Senj, njihova glavna operacijska baza. Dok se to ne ostvari insistirao je na posrednoj i neposrednoj blokadi Senja. On u izvještaju, od 2. decembra 1599., mletačkoj vladi kaže o svojoj misiji protiv uskoka:

»Oni idu na gusarenje sa bracerama na 6 ili 8 vesala, ali ne sa većim. U svakom od tih brodova ima ih do 24, da se mogu barem četiri puta izmjenjivati na veslanju. Na taj način i zbog toga što su im brodovi brzi, mogu ploviti kamo god hoće. Pored toga ti se brodovi, jer su maleni, lako sakriju za nekom stijenom, mogu da ih povuku na kraj, da ih potope, i lako izbjegnju očima onih koji ih progone. Oni imaju i neke veće brodove, ali s njima ne izlaze uvijek, a neki su im i oduzeti, i ne mogu ih tako brzo nadoknaditi.

Protiv ove vrsti i ovolikog broja zlokobnih i nesnosnih lupeža, ova država muči se već 80 godina a da nikada nije mogla obuzdati njihovu drskost ili smionost«, govorio je Donado pred mletačkim senatom.²

Uskoci će ostati i dalje nepokoreni. S većim ili manjim uspjesima oni vode borbu protiv mletačke dominacije na Jadranu. Uspješno djeluju od Kopra do Kotora sve do 1617. godine kada je potpisan mir u Parizu. Odredbe ovog ugovora obavezivale su Austriju da likvidira Senj kao operativnu bazu uskoka. Uskoci su raseljeni. Poslje 80 godina vojevanja protiv strane dominacije na Jadranu oni su pritisnuti pesnicom međunarodne reakcije prinuđeni da ostave Senj kao kulu svjetilju borbe za slobodu našeg mora.

U Evropi se mnogo govorilo krajem XVI i početkom XVII stoljeća o uskokima. O njima se pričalo na dvorovima, u gradu, na selu, među mornarima, plemićima i seljacima. Jedni su ih hvalili i isticali kao junke, a drugi su ih prikazivali kao zločince.

Akcije uskoka dovodile su do diplomatskih zapleta između tri pogranične države: Venecije, Turske i Austrije.

Venecija, tada gospodarica mora, trošila je golema sredstva, tražila je pogodine i dovoljno hrabre i smione ljude da se bore protiv uskoka o kojima je kružila legenda. Vršila je teror, bavila se podmićivanjem, laćala se svih mogućih sredstava da bi borbu protiv uskoka okončala u svoju korist.

Uskoci su poznavali svaki detalj naše obale, bili su vični brodu i moru, neobično vješti, okretni, otporni i brzi »čak su u trku mogli da uhvate zeca«. O njima se pričalo kao o legendarnim antičkim junacima. U tome su bili jedno-dušni i oni koji su se divili njihovom junaštvu i sa simpatijom gledali na njihovu borbu kao i oni koji su ih iz svojih klasnih i posjedničkih interesa tretirali kao zločince. Ovako visoko priznanje bili su prinuđeni da u svojoj dokumentaciji daju i sami »kapetani protiv uskoka«: Tiepolo i Donado u svojim zvaničnim izvještajima pred mletačkom vladom!

Uskoci su odlazili u akciju sa obrokom za jedan dan. Samo jedna trećina uskoka dobijala je plaću za svoju službu

a ostali su bili prinuđeni da žive od plijena. Turska pogranična sela plaćala su godišnje tri dukata po kući da ih uskoci ne bi napadali. Na taj je način Austrija dobijala godišnje oko 12.000 dukata. Austrija je, kao što je poznato, koliko god je mogla koristila uskoke za svoje ekonomske i političke ciljeve.

Osnov snage uskoka ležao je u podršci naroda. Oni su imali svoje baze na otocima Krku, Rabu, Pagu, Braču, Hvaru, zatim u Zadru, Šibeniku, Splitu i Trogiru. U svakoj većoj akciji priključila bi im se i sirotinja mjesta koje bi napadali. Time je u znatnoj mjeri povećana udarna snaga njihovog naleta. Djecu su zarana vaspitali u strogo vojničkom duhu ali su se brinuli i za njihovu naobrazbu i slali u škole.

Kao što je neosporna činjenica da su uskoci vrlo uspješno sprovodili organizovano gusarenje iz baze koja se je nalazila na teritoriju Austrije, koja je to pomagala iz svojih političkih razloga, toliko je od vanrednog historijskog značaja da je borba uskoka preasla u borbu za uništenje svega neprijateljskog na našoj obali i moru. Uskočki napadi na tursku teritoriju potpuno su razbili tursku granicu u Dalmaciji. Turci nisu mogli stvoriti vlastitu vojno-pomorsku bazu u Dalmaciji. Uskočki napadi na Veneciju osporili su pravo ovoj prvorazrednoj sili onog doba u Sredozemlju da Jadransko more može svojatati svojim.

Uskoci su prvi načeli proboj ropstva na našoj teritoriji. Oni su bili nosioci jedne od najvećih borbenih akcija u starijoj historiji naših naroda i po ličnom heroizmu vanredni borci. Svojim akcijama i djelima utjecali su na postepeno formiranje svijesti kod naših ljudi da se vlastitim snagama može i mora suprotstaviti neprijatelju.

Uskoci su razbili tursku i mletačku vlast na granici u Dalmaciji.

Bila je to progmana, obezvlaštena, unjetavana, iskorištavana sirotinja naših krajeva, koja se borila protiv svih zastava na Jadranu, jer se tada na našem moru nije vijala naša, a najmanje njihova zastava. Herojstvu uskoka divili su se pošteni i napredni ljudi XVI i XVII stoljeća, a prezirali su ih i pogrđnim imenima nazivali oni koji su bili nosioci i pristalice reakcionarnih snaga.

Progressivne snage će u uskokima uvijek gledati junake i borce za napredak.

Nepokornost, prkos, heroizam i nadasve ljubav prema moru i slobodi, kao i vještina mornara ratnika uskoka uhvatili su duboke korijene u našem narodu. Korijene koje nitko više nije mogao iščupati niti spriječiti rast snaga koje će kroz duga i teška iskušenja i krvave okršaje konačno, neosporno i zauvijek dokazati kome pripada naša obala i more.

¹ Izvještaj Almora Tiepola mletačkom senatu početkom 1593. (Državni Arhiv Frari u Veneciji), prema dr Grga Novak: Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća, str. 282—283, izdanje Vojno delo, Beograd, 1962.

² Prema dr Grga Novak: Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća, str. 295—296, izdanje Vojno delo, Beograd, 1962.